

K památkovým aspektům a revizi poznání jindřichohradeckého Rondelu

Petra HEČKOVÁ; Zdeněk KOVÁŘÍK; Petr KUNEŠ

ANNOTACE: *Rondel je tradičně považován za výtvarně nejhodnotnější část renesanční přestavby zámku v Jindřichově Hradci. Stavba i její interiéry prodělaly v uplynulých dvou stoletích několik proměn a zásadních památkových zásahů. Na základě analýzy archivních materiálů, spisové dokumentace a zjištění z probíhajícího restaurátorského průzkumu článek postihuje rozsah intervencí a interpretuje je v kontextu soudobých památkářských koncepcí i ve vztahu k možnostem budoucího památkového zásahu.*

Rondel bezesporu představuje jednu z výtvarně nejhodnotnějších i návštěvnický nejatraktivnějších částí komplexu zámku v Jindřichově Hradci (obr. 1). V českém prostředí je stavba hodnocena jako jedinečná nejen díky své výpravné architektonické formě hodné předních center záalpské renesance, ale především díky bohaté výzdobě interiéru tvořené kombinací štuky, terakoty, malby a zlacení, v níž se uplatňuje dekorativní tvarosloví pozdní renesance založené na propojení architektonických, vegetabilních, figurálních a groteskových motivů (obr. 2).¹ Současná památková prezentace jindřichohradeckého Rondelu je z velké části výsledkem mnohaleté náročné památkové obnovy probíhající od poloviny 70. let 20. století.² Od dokončení restaurátorských prací na plastické výzdobě interiéru letos uběhlo čtyřicet let a s určitým odstupem je tak možné – i s ohledem na aktuální stav památky a vývoj poznání jejího původního předpokládaného smyslu a funkce – zhodnotit nejen výsledky, ale i soudobou koncepci tohoto zásahu.³

Na rozdíl od nejnovější historie jsou základní fakta týkající se vzniku Rondelu i jeho umělecko-historický význam a mimořádné místo v rámci vývoje architektury raného novověku v českých zemích všeobecně známy. I z toho důvodu se pro účely našeho článku omezíme pouze na rekapitulaci základních dat.⁴ Výstavba Rondelu, monumentálního kruhového klenutého pavilonu označovaného v pramenech nejčastěji jako *Lusthaus*, završila za Adama II. z Hradce (1549–1596) a jeho ženy Kateřiny Hradecké z Montfortu (1556–1631) nákladnou a téměř dvě desetiletí trvající pozdně renesanční přestavbu původního sídla pánů z Hradce. Do stavebních úprav se Adam II. pustil už roku 1580. Nový výstavní palác (Adamovo stavení), navazující na starší Jáchymovo stavení, byl vyjádřením stoupající společenské prestiže stavebníka, který se roku 1585 stal nejvyšším kancléřem Království českého a v roce 1593 nejvyšším purkrabím.⁵ Velkorysý projekt pokračoval

dále výstavbou protilehlého Španělského křídla (na místě starší, gotické palácové budovy) a jeho propojením s Adamovým stavením přes Velkou arkádu.⁶ Skutečně reprezentativní podoby nabyl palác s výstavbou monumentálního kruhového altánu v zahradě nově zřízené za Velkou arkádou v jihozápadní části zámeckého areálu.

Od počátku výstavby nového paláce je v pramenech dokumentována přítomnost italského stavitele Baldassara Maggiho z Arogna. Na základě umělecko-historické komparativní analýzy provedené Krčálovou je dnes právě Maggi

■ Poznámky

1 Umělecko-historickou interpretací stavby se podrobněji zabývala především Jarmila Krčálová ve svých monografiích *Centrální stavby české renesance*, Praha 1976, a *Renesanční stavby Baldassare Maggiho v Čechách a na Moravě*, Praha 1986.

2 V případě exteriéru také nedávné restaurování fasády v roce 2012, které rehabilitovalo původní barevnost: Jiří Bláha, *Obnova fasád Rondelu v Jindřichově Hradci*, in: *Konference sdružení pro ochranu památek Arte-fakt: Restaurování a ochrana uměleckých děl – Restaurování a obnova*, 15. 11. 2012, Galerie Středočeského kraje v Kutné Hoře, [Pardubice] 2012, s. 28–33.

3 Příležitost k tomu dal aktuálně probíhající projekt NAKI *Renesanční a manýristické štukatéřství v Čechách a na Moravě*, Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity MK ČR, č. DG18P020VV005, dostupné na: <https://stuky.upce.cz/>. V rámci tohoto projektu byla provedena revize archivních a spisových materiálů vztahujících se k objektu Rondelu a realizován rozsáhlý restaurátorský průzkum jeho interiérové výzdoby. Při průzkumu z vysokozdvíže plošiny bylo možné odebrat soubor vzorků materiálů a povrchových úprav pro další zkoumání. Na rešerši se podílely Radka Heisslerová a Petra Hečková, restaurátorský průzkum provedli Zdeněk Kovářík, Vojtěch Krajíček a Lucie Bartůňková, materiálové analýzy zpracovali Petr Kuneš a Dalibor Všianský.

4 S archivními fondy, uloženými dnes ve Státním oblastním archivu v Třeboni, intenzivně pracoval již historik Josef

1a

Obr. 1a, b. Jindřichův Hradec, Rondel, 90. léta 16. století, exteriér. Foto: Petra Hečková, 2020.

Novák a v polovině 70. let 20. století velmi podrobně také Milada Vilímková v rámci stavebně-historického průzkumu zámku: Josef Novák, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XIV. Politický okres Jindřichohradecký*, Praha 1901. Později také Idem, *Zámek jindřichohradecký*, Jindřichův Hradec 1905. – Milada Vilímková – Jan Muk, *Jindřichův Hradec státní zámek: stavebně-historický průzkum I.* (nepublikovaný rukopis), Praha 1976.

5 Václav Ledvinka, *Adam II. z Hradce a poslední pání z Hradce v ekonomice, kultuře a politice 16. století*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední pání z Hradce*, České Budějovice 1998, s. 7–32.

6 K tématu např. Jan Müller, *Pozdně renesanční rezidence pánů z Hradce*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední pání z Hradce*, České Budějovice 1998, s. 91–102.

1b

2

Obr. 2. Jindřichův Hradec, Rondel, 90. léta 16. století, celkový pohled do interiéru. Foto: Petra Hečková, 2019.

považován za pravděpodobného autora architektonického návrhu Rondelu.⁷ Samotnou stavbu provedl Giovanni Maria Facconi z Aroigna, svým jménem zachycený v účtech od roku 1592 až do počátku roku 1596.⁸ Jménem jsou známi také autoři plastické výzdoby Rondelu, „pasírované“ Giovanni Pietro Martinola a Jiří Bendl (Gierg Pendl).⁹ Martinolovo jméno je v účtech poprvé doloženo roku 1593, Bendl na výzdobě spolupracoval nejpozději od roku 1596.¹⁰ O tom, že se na výzdobě interiéru pracovalo ještě po smrti Adama II.,¹¹ svědčí také postupné vyplácení částek za „obrazy“ a „jiné dílo pasírované“ „v novém altáně“, které je dokumentováno mezi začátkem roku 1595 a dubnem roku 1600.¹²

Vývoj objektu a jeho stav před rokem 1976

Už necelých sto let po svém vzniku, za Jana Jáchyma Slavaty hraběte z Chlumu a Košumberka (1634?–1689), doznala výzdoba „Lusthauzu“ větších oprav v souvislosti s úpravami zahrady a zřízením druhého vchodu.¹³ Opravami byl pověřen štukatér Innocenc Cometa z Prahy. Ve smlouvě z listopadu 1675 jsou jme-

novitě uvedeny „věci a figury z nejodolnější štukatérské práce: puttů 28 ks., poprsí bust 5 ks., paže figur 6 ks., velká rozeta 1 ks., mensule [konzoly] 3 ks.“, „znovuzřízení toho, co bylo zničeno u vstupu“ a dále postavy v nikách dole (tzv. Sibily).¹⁴ Soudě dle rozsahu tohoto výčtu i dalšího účtu z roku 1676, dokládajícího platbu za stavbu „dvojitého lešení v letohrádku, kde pracuje štukatér“, práce na výzdobě nesouvisely pouze s prolomením nového severního vstupu směrem ze západní arkády a s tím spojených nezbytných interiérových úprav.

■ Poznámky

7 Samotnou realizaci měl po něm převzít Facconi, s nímž byl v přátelském vztahu. Viz Jarmila Krčálová, *Renesanční stavby Baldassare Maggiho v Čechách a na Moravě*, Praha 1986, s. 58. Proti tomu starší bádání se přiklání k možnému autorskému podílu císařského stavitele Ulrica Aostallise de Sala, jehož přítomnost v Jindřichově Hradci je dokumentována roku 1595: např. Antonín Matějček – Karel Tříška, *Jindřichův Hradec: Zámek a město*, Praha 1944, s. 9. – Eva Šamánková, *Architektura české renesance*, Praha 1961, s. 72. – V poslední době se vedle Maggiho autorství opět diskutuje o roli architektů císařského dvora (Gargioli). Viz Müller (pozn. 6).

8 Vilímková – Muk (pozn. 4).

9 Podíl práce mezi jednotlivými umělci nebyl dosud uspokojivě odlišen. Krčálová vymezuje jejich práci na základě analýzy stylu, kdy pro Martinolu jsou podle ní typické pozdně renesanční tvary ovlivněné Římem poslední čtvrtiny 16. století, zatímco v díle Bendlově se projevují „útlé manýristické terakotové grotesky záalpského typu“, viz: Jarmila Krčálová, *Italské podněty v renesančním umění českých zemí*, *Umění* XXXIII, 1985, s. 54–82, zvl. s. 73. O Martinolovi jako štukatérovi a Bendlovi jako tvůrci terakot hovoří Müller (pozn. 6), s. 95.

10 Viz přehled informací z účtů: Vilímková – Muk (pozn. 4), s. 153–154.

11 Podle Říhové mohla mít na dokončení Rondelu po smrti Adama II. mnohem větší podíl, než se dosud uvažovalo, právě Kateřina z Montfortu: Jana Říhová, *Kateřina Hradecká z Montfortu* (diplomová práce), Historický ústav, FF JU, České Budějovice 2017, s. 77–80.

12 Vilímková – Muk (pozn. 4).

13 Podle Nováka mohla být motivací pro renovaci Rondelu a úpravu jeho okolí plánovaná císařská návštěva Leopolda I., která se nakonec uskutečnila roku 1680. Novák, *Zámek jindřichohradecký* (pozn. 4), s. 143.

14 SOKA Třeboň, odd. Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, inv. č. 4371, sign. VI Bd 2d, Rondel, 1592–1944, kart. 433, sign. VI Wc/3a, fol. 67r.

15 SOKA Třeboň, odd. Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, inv. č. 4585, sign. VI R 21, Účty důchodenské, 1676–1678, kart. 745, fol. 30v.

3

Obr. 3. Jindřichův Hradec, Rondel, 70. léta 17. století, barokní úpravy severního vstupu. Foto: Petra Hečková, 2020.

Obr. 4. Innocenc Cometa – dílna (?), Herkules, sádrový štuk, exteriérová nika na průčelí Rondelu, zámek, Jindřichův Hradec. Foto: Petra Hečková, 2020.

Jak v polovině 70. let 20. století upřesnil stavebněhistorický průzkum realizovaný Janem Mukem a Miladou Vilímkovou, zásahy Innocence Comety zahrnovaly vedle úprav a vytvoření nového plastického dekoru v horní části ostění výklenku, do něhož ústil nový vchod do Rondelu (obr. 3), také nové volutové nástavce s andílčími hlavičkami na horní části korunní římsy.¹⁶ Cometa později zhotovil štukovou výzdobu pro zahradní fasádu Rondelu, konkrétně čtyři sochy a dvě mušle do výklenků, za něž dostal 26. listopadu 1680 zaplacen 56 zlatých.¹⁷ Z této exteriérové výzdoby se dodnes kromě výzdoby konch dochovala pouze socha Herkula (obr. 4). O rozsahu úprav Rondelu a jeho bezprostředního okolí (nově zřízena byla tehdy také severní arkáda a grotta) svědčí to, že byly ukončeny až v roce 1681, kdy po Cometově smrti nastoupil na jeho místo štukatér Santin.¹⁸

4

Ve stavu vyžadujícím opravu se Rondel nacházel v polovině 18. století, kdy vrchní hospodářská správa upozorňuje na nutnost „menší opravy“ střechy „skvostného letohrádku“ poblíž zámku ve zvířecí zahradě.¹⁹ Není zřejmé, zda k této intervenci vůbec došlo. Nemáme ani žádné explicitní zprávy o stavu objektu po velkém požáru v červnu roku 1773, který poškodil další zámecké objekty. Dochovaná kresba interiéru Rondelu od Bedřicha Wachsmanna datovaná rokem 1880²⁰ nesvědčí o rozsáhlejších poškozeních, byť pro přesnější rekonstrukci stavu výzdoby se samozřejmě nejedná o pramen s velkou vypovídací hodnotou. Starší historické rešerše, včetně těch, které souvisely s přípravou památkové obnovy v polovině 70. let 20. století, se tak opíraly především o líčení historika Nováka z počátku 20. století: „Nádherný sál... o zlato svých ozdob uloupen a tyto částečně otlučeny. Na začátku 19. st. asi po pět let rok co rok rondel vybílen, vždyť v něm i železná kamna bývala. Konečně r. 1831 okna v něm prkny zabeďněna, poněvadž tam táhlo. [...] Za nynější správy vyklizen a další zkázy ochráněn.“²¹ S ještě větším důrazem informuje o neutěšeném stavu Rondelu zpráva Antona Sklenáře na Centrální komisi ze 4. srpna 1894: „Nádherný kruhový sál, [...] jeho římsy

■ Poznámky

16 Barokní fáze je bez dalších podrobností identifikována také ve stavebněhistorickém průzkumu: Milada Vilímková – Jan Muk, *Jindřichův Hradec státní zámek: stavebně historický průzkum II.* (nepublikovaný rukopis), Praha 1976, s. 342. Ve spisovém materiálu se o plastické výzdobě Rondelu paradoxně uvažuje jako o jednotném díle. Restaurátorský průzkum, uskutečněný v roce 1976, už se soustředil na jiné otázky, např. odlišení zásahu ze 40. let 20. století (viz dále) nebo zjištění stop zlacení.

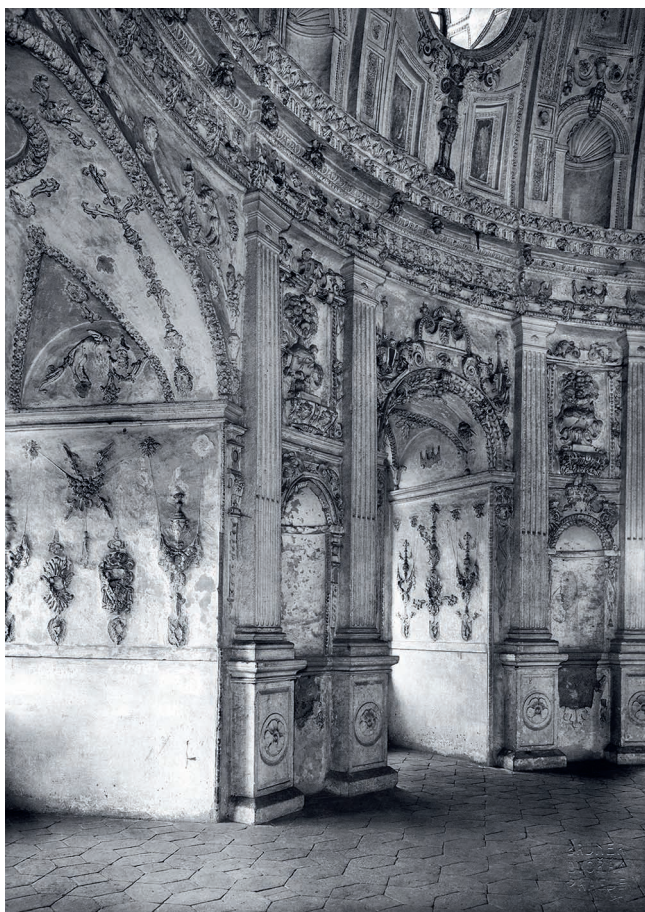
17 SOKA Třeboň, odd. Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, inv. č. 4371, sign. VI Bd 2d, Rondel, 1592–1944, kart. 433, fol. 137r.

18 SOKA Třeboň, odd. Jindřichův Hradec, fond Rodinný archiv Slavatů z Chlumu a Košumberka, Meliorace na slavatovských panstvích, 1673–1688, kart. 74(744?), fol. 188v.

19 SOKA Třeboň, odd. Jindřichův Hradec, fond Velkostatek Jindřichův Hradec, inv. č. 4585, sign. VI Wc – 3, Zprávy o hospodářském provozu, 1751–1755, kart. 1000, fol. 243v.

20 Bedřich Wachsmann, *Pohled do interiéru rondelu v Jindřichově Hradci.* Kolorovaná kresba tužkou. 1880. Národní památkový ústav, Státní hrad a zámek Jindřichův Hradec, inv. č. JH 759.

21 Novák, *Soupis památek* (pozn. 4), s. 130.

5

6

Obr. 5. Jindřichův Hradec, Rondel, 90. léta 16. století, interiér, patrné silné vrstvy nátěrů na plastické výzdobě, stav v roce 1929. Foto: Brunner – Dvořák, fototéka NPÚ, inv. č. F 4.133.

Obr. 6. Jindřichův Hradec, Rondel, 90. léta 16. století, interiér, prezentace domnělé renesanční polychromie založené na kontrastu terakotových částí a bílých štuků, stav v roce 1951. Foto: O. Hilmerová, fototéka NPÚ, inv. č. 51.835.

a jemné štukové dekorace zdí utrpěly mnohonásobné poškození a také střecha je vadná, takže dovnitř prší a tím je ohrožována samotná bezpečnost budovy. Na poznámku jemu položenou konzervátor Jičínský²² pouze odpověděl: 'Nezáleží na tom, jestli se sál zhroutí, bude tak méně k udržování'.²³

Fotografie z první poloviny 20. století dokládají špatný stav omítky interiéru, opadané zejména ve spodní části – místy až na rezné cihlové zdivo – a chybějící části plastické výzdoby (rozety, masky na korunní římsě).²⁴ Z fotografického materiálu lze vyčíst i provedené povrchové úpravy výzdoby (především Novákem zmiňované opakované bílení Rondelu). V různé míře oprýskané a zašlé bílé nátěry ve vysoké vrstvě pokrývaly také plastickou výzdobu, jejíž detaily nebyly dobře čitelné. Prostřednictvím

vápenných nátěrů byly v minulosti barevně sceleny s plastickou výzdobou interiéru také kamenné pilastry z granitu (obr. 5).

Rozsáhlé opravy probíhající za Eugena hraběte Černína z Chudenic (1851–1925) ve 2. a 3. desetiletí 20. století, které ještě likvidovaly následky požáru z roku 1773, se týkaly spíše než samotného Rondelu zamezení chátření či zajištění palácových křidel. Pro interiérovou výzdobu Rondelu byla zásadní až oprava v první polovině 40. let 20. století za hraběte Eugena Alfonse Czernina (1892–1955). Restauračními pracemi „dekorativních částí rondelu“ byl v roce 1940 pověřen Wilhelm Neubauer.²⁵ Vzhledem k jeho pokročilému věku byl na doporučení malíře a restaurátora Františka Fišera, který pracoval v téže době na restaurování maleb v zámecké kapli sv. Jiří, v květnu 1944 najat na dokončení restaurátorských prací v interiéru Rondelu sochař a restaurátor Miroslav Böswart²⁶ a práce byly dokončeny ještě v září téhož roku.²⁷

Kromě účtů a zmínek v korespondenci bohužel neexistuje k samotnému zásahu podrobnější dokumentace. Podle poznámky archiváře Karla Třísky (1904–1995) byl původní materiál renesanční výzdoby Neubauerem primárně identifikován jako pálená hlína a cílem restaurátorského zásahu bylo nahradit velmi poško-

zené a doplnit chybějící části plastické výzdoby z terakoty směsí z jemného písku a sádky (tedy sádkovým štukem).²⁸ Povahu zásahu o ně-

■ Poznámky

²² Karel Jičínský (1831–1910), do roku 1906 správce velkostatku a zároveň člen c. k. Centrální komise a konzervátor v Jindřichově Hradci.

²³ NAČR, Praha, fond Památkový úřad Vídeň, inv. č. 586, Jindřichův Hradec, 1860–1914, kart. 30.

²⁴ Dosvědčuje to i výklad J. Nováka, který hovoří o „zpus-tošené“ korunní římsě, viz Novák, Soupis památek (pozn. 4), s. 128.

²⁵ V pramenech uváděn jako Wenzel i jako Wilhelm.

²⁶ SOKA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Fond Velkostatek Jindřichův Hradec, inv. č. 4371, sign. VI Bb 2d Rondel, 1592–1944, kart. 433, fol. 22r. Dvojice spolupracovala na konci 40. let 20. století také na restaurování interiéru zámku v Bučovicích.

²⁷ SOKA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Fond Velkostatek Jindřichův Hradec, inv. č. 4371, sign. VI Bb 2d Rondel, 1592–1944, kart. 433, fol. 3r. Účet za dokončení oprav plastik v rondelu. – Krčálová uvádí, že Neubauer restauroval terakoty a Böswart plastiky, in: Jarmila Krčálová, *Centrální stavby české renesance*, Praha 1976, s. 2.

²⁸ SOKA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Fond Velkostatek Jindřichův Hradec, inv. č. 4371, sign. VI Bb 2d Rondel, 1592–1944, kart. 433, fol. 21r. Zpráva archiváře Třísky Böswartovi z května 1944.

7

8

Obr. 7. Plastická výzdoba špalety výklenku v přízemí s maskarony, Jindřichův Hradec, Rondel, současný stav. Foto: Vojtěch Krajiček, 2020.

Obr. 8. Plastická výzdoba špalety výklenku v přízemí s maskarony, Jindřichův Hradec, Rondel, vyznačené sádrové doplňky a druhotné zásahy z oprav ve 40. a 70. letech 20. století. Foto a grafické schéma: Vojtěch Krajiček, 2020. Legenda: zelená – keramické prvky, růžová – sádrové prvky 1944–1944, světle zelená – doplňky z opravy 1976–1978, šedá – nesoudružený okrový tmel plněný vláknem.

co lépe objasňuje stručná poznámka Böswareta: „Opravou a znovuzřízení rozumí se očištění stěn, plastických ornamentů a kamenných lesén od vápenných nátěrů až na čistý původní materiál. Po řádném očištění budou jak plochy, profily, tak i plastiky odborně domodelovány a doplněny do původního tvaru dle dochovaných detailů náhradním materiálem.“²⁹

K pojetí restaurátorských prací se vztahuje rovněž spisová poznámka datovaná 11. května 1943, která se pravděpodobně vztahuje k návštěvě profesora Karla Fridricha Kühna, předsedy Památkového úřadu: „Dne 8. května 1943 jsem navštívil práce na Rotundě. Sochař se snaží nahradit a obnovit zničené nebo odpadlé části doplňováním ve starých formách. V celku lze tvarosloví označit jako zdařilé. Barevný účinek spočívá v tom, že odpovídá původním formám v tónech pálené, které sledují také ze štuky vyvedené formy v červených barevných tónech, zatímco pozadí zůstává bílé. Účinek není zcela nepříznivý. Bude pouze nutné, po dokončení celé spodní části, dosáhnout opětovného dojmu.“³⁰ O nutnosti tónovat

opravené ornamenty červenorůžovým tónem tak, „aby se nejevily rozdíly mezi nynější restaurací a prací pana Neubauera“, se ve svém dopise Trčkově výslovně zmiňuje také hrabě Czernin.³¹ Z pozdější fotodokumentace je ale patrné, že takto barevně upraveny byly především plastické články ve spodní polovině Rondelu, tedy přízemí a spodní zóna kupole přibližně nad vrchol kruhových oken (obr. 6). Opravy exteriéru Rondelu pokračovaly i po znárodnění zámku opravou omítek fasády a částečnou opravou prejzové střešní krytiny.³²

Akce památkové obnovy v 70. letech 20. století

O dalším restaurování Rondelu se začalo mluvit na začátku 70. let 20. století. Mezi hlavní otázky, které si měly vyžádat konzultaci s odbornou památkovou péčí, patřily mimo jiné rekonstrukce plastické výzdoby, restaurování maleb v kupoli a především rekonstrukce původního zlacení. Restaurování bylo v roce 1973 objednáno u Českého fondu výtvarných umění – Dílo, stavebněhistorickým průzkumem a projekčními pracemi byl pověřen Státní ústav pro rekonstrukci měst a památkových objektů (SÚRPMO).³³ Kvůli obtížím v logistice (zajištění lešení) byly práce na interiéru Rondelu zahájeny až v roce 1976.³⁴ Úvodní restaurátorský průzkum potvrdil rozsah původní dochované raně novověké výzdoby a poprvé mohl dobře zdokumentovat rozsah a skutečný poměr štukových a terakotových článků v jinak obtížně přístupném vrcholu kupole. Navzdory staršímu restaurování ve 40. letech 20. století bylo znamenáno značné množství chybějících, nebo dokonce až na cihlu opadancích částí plastické výzdoby. Jak dokládá zpráva o restaurátor-

■ Poznámky

29 SOKA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Fond Velkostatek Jindřichův Hradec, inv. č. 4371, sign. VI Bb 2d Rondel, 1592–1944, kart. 433, fol. 11r. Rozpočet na dokončení oprav renesančních plastik zámeckého rondelu v Jindř. Hradci.

30 NAČR, Praha, fond Státní památková správa, karton 226, Německy psaná aktová poznámka o restaurování štuků v rondelu (původní inv. číslo 1258/43).

31 SOKA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Fond Velkostatek Jindřichův Hradec, inv. č. 4371, sign. VI Bb 2d Rondel, 1592–1944, kart. 433, fol. 19r. Dopis hraběte Czernina z 2. června 1944.

32 NAČR, fond Státní památková správa, karton 226, Zápis o stavební inspekci vykonané na zámku ve dnech 28.–29. srpna 1949.

33 Spisovna NPÚ, GnŘ. Na akci měla dohlížet komise složená z představitelů Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody (KSSPPOP) Ing. arch. Otakara Trčky (po Trčkově v jednáních vystupoval od konce roku 1976 Eduard Klečka), dvou zástupců Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody (SÚPPOP) z Prahy, konkrétně dr. Oliva Pechová a dr. Miloš Suchomel. Za SÚRPMO se jednání účastnili Ing. Štiplová jako projektant a Ing. Jan Muk a za Český fond výtvarných umění (ČFVU) akad. mal. Karel Mezera a akad. soch. doc. Ladislav Pícha.

34 Národní archiv, fond Dílo – Český fond výtvarných umění, kart. 486, sign. 245, Restaurování JH – Rondel, r. 1972–1976. Verze s dochovanou fotografickou dokumentací uložena v NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, inv. č. RZ 143. Zpráva o provedení restaurátorského průzkumu interiéru renesančního rondelu na zámku v Jindřichově Hradci, 13. září 1976. Pracovali na něm restaurátoři František Häckel, Otakar Marcin, Jan Trtílek, Miloslav Hotový a Josef Dušek. Na průzkumu a později i rekonstrukci terakotových částí se podílely Alena Kroupová a Dagmar Kolumková.

ském průzkumu z roku 1976, k obnově bylo přistoupeno doslova za minutu dvanáct: „Poškození celé plastické výzdoby interiéru je v současné době značné. Některá místa zejména v klenbě kupole jsou vlivem zatékání v havarijním stavu, části plastické výzdoby zcela chybí a ve velkém rozsahu jsou mnohá další poškozena.“³⁵

Jedním z hlavních úkolů restaurátorského průzkumu zůstalo prokázání a zjištění rozsahu původních povrchových úprav plastické výzdoby Rondelu, především rozsahu zlacení. Ostatně o záměru rekonstrukce zlatých prvků se hovořilo už v korespondenci z roku 1973.³⁶ Fotografická dokumentace tvořící přílohu restaurátorské zprávy nebyla natolik komplexní, aby bylo možné definitivně rozhodnout o způsobu restaurování plastické výzdoby s ohledem na plánovanou obnovu původního rozsahu zlacení. Proto byl na pokyn odborné komise restaurátory dodatečně zhotoven výkres „pro lepší pohledovou informaci“ a v něm vyznačeny partie určené ke zlacení.³⁷ Původní rozsah zlacení měl potvrdit ještě doplňující průzkum vzorků zlacení a polychromie, jejíž stopy se dochovaly na centrální kartuši s erbem.³⁸ Rekonstrukce zlacení navržená restaurátory byla Státním ústavem památkové péče a ochrany přírody (dále jen SÚPPPOP) v polovině roku 1977 schválena, ovšem s podmínkou, že návrhy „budou předloženy širší komisi odborníků k posouzení, k výběru a ke schválení definitivní verze zlacení vzorky na menších plochách reliéfní výzdoby rondelu, provedené dvěma technikami: plátkovým zlacením a tekutým zlatem“.³⁹

Postup preferovaný pražským SÚPPPOP a vycházející z historických nálezů však brzy narazil na možnosti zadavatele. Už počátkem roku 1978 se rekonstrukce zlacení ukázala být finančně příliš nákladná a mimo možnosti zadavatele obnovy, Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody (dále jen KSSPPPOP) v Českých Budějovicích.⁴⁰ Začalo se tedy diskutovat o jiných, náhradních řešeních. Vedle kompromisního provedení náznakového zlacení nebo zmenšení rozsahu ploch určených pro vyzlacení byly na stole dvě varianty: jednak metalování, tedy pozlacování náhražkovou slitinou mědi a zinku, o níž začalo jednat KSSPPPOP v Českých Budějovicích s Ústředím uměleckých řemesel (dále jen ÚÚŘ) už v létě 1977,⁴¹ jednak konzervativnější řešení preferované odbornou památkovou péčí. Tím by bylo provedení barevné polychromie imitující zlacení, jež by umožnila budoucí pozlacení těchto ploch v případě, že budou k dispozici dostatečné finanční prostředky.

Varianta zlacení metalem byla od počátku a opakovaně odbornými pracovníky pražského SÚPPPOP hodnocena jako památkově necitlivá

a v dlouhodobém výhledu i jako esteticky méně uspokojivá: „Rozhodně bychom měli více podporovat pozlacení vybraných dekorativních prvků klenby rondelu, než náhražkové pokrytí metalem, který bychom jednou těžko odstraňovali z terakotových a štukových ozdob, a u něhož není taková záruka barevné vizuální trvanlivosti a svěžesti jako u zlata. [...] V tak vzácné renesanční kulturní památce, jakou je rondel v Jindřichově Hradci, je třeba volit optimální renovační metodu a nejlepší výtvarné techniky, odpovídající původním uměleckým postupům.“⁴² Neméně důležitá byla také otázka samotné realizace zlacení, neboť v případě imitující polychromie by její provedení s velkou pravděpodobností zůstalo v rukách malířů-restaurátorů z ČFVU – Dílo, kteří měli za úkol obnovit polychromii ústředního reliéfu s erby. V tom směru padlo také doporučení směrem ke KSSPPPOP Jihočeského kraje.

Přes jednoznačné vyjádření pražského odborného pracoviště trvalo jednání o nejvhodnější variantě ještě celé dva roky. Svou původní objednávku zlacení metalem KSSPPPOP v Českých Budějovicích sice v únoru 1978 stáhlo, ale nakonec bylo ještě v průběhu téhož roku jednání

■ Poznámky

35 NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, inv. č. RZ 143 (pozn. 34). – I když se o nutnosti zasklení oken kvůli zamezení zatékání hovořilo na jednání v říjnu 1974 a zápisy ze zasedání komise se k tomuto problému opakovaně vracely i v následujících letech, ještě v roce 1983, po skončení restaurátorských prací a pozlacování plastické výzdoby, byl jejich stav nevyhovující, až havarijní a v plánu bylo pouze jejich provizorní zakrytí PVC fólií přes zimní období. Viz Spisovna NPÚ, GnŘ, mj. č. j. 3498/10 a 3498/10.

36 Informace o předpokládané opravě rondelu adresované na Český fond výtvarných umělců – Dílo dne 28. 5. 1973 a na SÚPPPOP v Praze 26. října 1973. Spisovna NPÚ, GnŘ, č. j. 6815/73.

37 Spisovna NPÚ, GnŘ, č. j. 6528. Zápis z jednání o koncepci restaurátorských prací na plastické výzdobě interiéru zámeckého rondelu v Jindřichově Hradci, konaného dne 30. září 1976. Podle pozdějšího popisu ve spisovém materiálu (NPÚ, GnŘ, č. j. 7042/78, Jindřichův Hradec, zámek, rondel – postoupení návrhu na vyzlacení reliéfní sochařské výzdoby interiéru 3. listopadu 1978) nebyl výtvarný návrh zlacení klenby a stěn rondelu nijak detailní, tvořila jej pouhá čtvrtka a pauzovací papír, oboje o rozměrech 87 × 27 cm. Dosud se jej nepodařilo dohledat.

38 Spisovna NPÚ, GnŘ, číslo 6566/76. Jindřichův Hradec, zámek, rondel z let 1592–1597 – restaurování vnitřní sochařské a malířské výzdoby. Doplňující zápis k jednání komise dne 30. září 1976.

39 Spisovna NPÚ, GnŘ, č. j. 8229/76. Jindřichův Hradec – zámecký rondel, upřesnění rest. prací a průzkum. Stanovisko SÚPPPOP ze dne 27. května 1977. Průzkum provedený v Technologické laboratoři SÚPPPOP Ludvíkem Lo-

9

Obr. 9. Štukový reliéf muzikanta, Jindřichův Hradec, Rondel, fotografie původního stavu před restaurováním, restaurátorská zpráva z roku 1976. Foto: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích.

sosem zahrnoval čtyři nábrusy povrchových úprav ze štuků, vzorky červeného a modrého pigmentu z polychromie erbu, jeden vzorek keramiky a jeden vzorek původní štukové hmoty.

40 Bez ohledu na aktuální rozpočtové možnosti KSSPPPOP v Českých Budějovicích reflektovala celková situace v tehdejší ČSSR všeobecnou krizi na trzích se zlatem a dopady prudkého růstu ceny zlata především ve druhé polovině 70. let 20. století. Jejich vedlejším důsledkem byl všeobecný nedostatek zlata (který se promítal např. i do nedostupnosti zlatých šperků vyšší ryzosti než 14 karátů) v řadě zemí socialistického bloku ještě na počátku 80. let 20. století. Ačkoli SSSR byl po JAR druhým největším světovým producentem zlata, československé nákupy nerostných surovin v SSSR se soustředily především na železnou rudu a materiály pro těžký průmysl. Těžba zlata v Československu, která byla fakticky ukončena v roce 1968 zavřením dolu Pepř v Jílovém u Prahy, navíc nepokrývala ani několik procent roční spotřeby zlata. Viz: I. Nyíri, Gold – Gold Price – Currency Reserves, *Acta Oeconomica* XXVI, 1981, č. 1–2, s. 123–132. – Jan Váňa, Historie těžby a zpracování zlata v Jílovém u Prahy, *Stavební technika*, 19. 6. 2017, <https://www.stavebni-technika.cz/clanky/historie-tezby-a-zpracovani-zlata-v-jilovem-u-prahy>, vyhlédáno 20. 11. 2020.

41 Předběžná jednání mezi KSSPPPOP v Českých Budějovicích a ÚÚŘ započala ještě předtím, než padlo definitivní rozhodnutí o způsobu provedení rekonstrukce zlacení.

42 Spisovna NPÚ, GnŘ, č. j. 8864/78. Jindřichův Hradec, zámek, rondel, štuková a terakotová výzdoba klenby – pozlacení vybraných částí. Datováno 12. prosince 1978.

10

11

s ÚÚŘ obnoveno. Navzdory vytrvalým výhradám odborných pracovníků SÚPPOP bylo v květnu 1979 objednáno u ÚÚŘ pozlacení výzdoby Rondelu s dodatkem, že rozsah původně zamýšlených úprav bude redukován a postup pozlacování bude konzultován s odborným pracovištěm.⁴³ Otázka metodického postupu při provedení zlacení však nebyla zdaleka uzavřena ani během předposlední etapy restaurátorských prací na interiéru v roce 1980. Odborní pracovníci SÚPPOP stále doporučovali jako vhodnější alternativu provést pouze „polimентовý podklad pro zlacení v barvě podobné zlatu“⁴⁴ a v březnu 1980 bylo dokonce v plánu na několika vybraných místech provést zkoušky okrovou barvou, která měla dočasně nahradit zlacení.⁴⁵

K naplánované zkoušce polychromie se však již restaurátoři nedostali, neboť všechny práce na povrchových úpravách byly KSSPPOP v Českých Budějovicích svěřeny Jihočeskému podniku pro údržbu památek (dále jen JPPÚP) Tábor. Ten byl již v červnu 1980 osloven stran zpracování nového rozpočtu na metalování vybraných částí štukatur.⁴⁶ Ještě v průběhu letních měsíců došlo k zahájení pozlacování metalem v horní pětině Rondelu, i když současně zde stále ještě pracovali restaurátoři ČFVU Dílo. Na jednání v září 1980 došlo k definitivnímu obrátu pohledu přítomných zástupců SÚPPOP, kteří k metalování vydali dodatečné souhlasné stanovisko: „... v horní pětině bylo zahájené metalování štukové výzdoby a polychromie střední kartuše.

Obr. 10. Štukový reliéf muzikanta, Jindřichův Hradec, Rondel, současný stav. Foto: Vojtěch Krajíček, 2020.

Obr. 11. Štukový reliéf muzikanta, Jindřichův Hradec, Rondel, vyznačený rozsah úprav. Foto a grafická úprava: Vojtěch Krajíček, 2020. Legenda: zelená – keramické prvky, modrá – renesanční štuk 1592–1600, žlutá – barokní štuk 1675–1681, fialová – doplňky ze sádky plněné štukem.

K provedeným pracím zástupci SÚPPOP konstatují, že v předchozích svých stanoviscích jednoznačně doporučovali pro zlacení použití plátkového zlata [...] berou na vědomí sdělení střediska, že v potřebném rozsahu je zlacení plátkovým zlatem v případě Rondelu naprosto nereálné, [...] S přihlédnutím k rozsahu již provedených prací SÚPPOP nemá námitek proti tomu, aby JPPÚP provedl zlacení metalem v celém rozsahu Rondelu.⁴⁷ Postup metalování neměl být až po hlavní římsu měněn a po snesení lešení mělo být v případě potřeby rozhodnuto o provedení patinování nebo jiné povrchové úpravě.

Rychlé vystřídání pracovních týmů mělo za následek určitou nekonceptnost ve finalizaci restaurátorských prací. Vzhledem k již probíhajícímu metalování prováděnému JPPÚP bylo nakonec upuštěno také od rekonstrukce polychromie na vzorcích plastické výzdoby, kterou měl provést tým restaurátorů, a rovněž rekonstrukce zlacení na polychromovaných partiích centrálního medailonu byla provedena v metalu, nikoli zlacením.⁴⁸ Dalším úkolem, kde byla práce restaurátorů ČFVU Dílo zastavena ještě před svým dokončením v důsledku změny koncepce investora KSSPPOP, byla povrchová

■ Poznámky

43 Spisovna NPÚ, GnŘ, č. j. 3196. Pozlacovačské práce na plastické výzdobě rondelu – státní zámek Jindřichův Hradec. Spisovna NPÚ, GnŘ, č. j. 3618/80. Jindřichův Hradec, zámek, rondel – vyjádření k povrchové úpravě plastické výzdoby interiéru. Korespondence z 22. května 1980.

44 Ibidem.

45 Spisovna NPÚ, GnŘ. Zpráva o prohlídce restaurátorského díla, ČFVU Dílo, inv. č. 1732/UH. 26. 3. 1980.

46 Spisovna NPÚ, GnŘ. J. Hradec zámek – objednávka uměleckořemeslných prací pro Rondel, 16. 6. 1980.

47 Spisovna NPÚ, GnŘ, č. j. 3651/80. Zápis o projednání koncepce stavebních a restaurátorských prací na Rondelu v Jindřichově Hradci, konaném dne 30. září 1980.

48 Spisovna NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, inv. č. RZ 249, Jaroslav Kadera, Restaurátorská zpráva o opravě malířské výzdoby v rondelu na státním zámku v Jindřichově Hradci, 26. listopadu 1980.

úprava kamenných pilastrů ze světlého grani-
tu.⁴⁹ V souladu s výsledky restaurátorského
průzkumu, který zde našel stopy po vápenném
nátěru a po zlacení, měly být pilastry „barevně
řešeny v intencích celého interiéru, tj. bílá
a zlatá“.⁵⁰ V rámci páté etapy restaurování
v roce 1980 byly pilastry zbaveny druhotných
nátěrů a očištěny, jejich finální povrchová úpra-
va však byla nakonec zahrnuta do uměleckoře-
meslných dodávek objednaných u JPPÚP Tábor
a společně s návrhem nové dlažby řešena až
v roce 1984.⁵¹

Otázka koncepce poslední památkové obnovy Rondelu

Od samotného počátku přípravy památkové
obnovy Rondelu bylo zřejmé, že se jedná o mi-
mořádnou památku, jejíž restaurování bude vy-
žadovat důležitá koncepční rozhodnutí. Na jed-
nu stranu bylo nutné respektovat stavbu jako
významný a v Čechách jedinečný příklad rene-
sanční architektury s vysokou umělecko histo-
rickou hodnotou, na druhou stranu zde byla
silná motivace vrátit památku zpět do aktivní-
ho využívání a kulturního provozu v co nejvíce
reprezentativní podobě. Určitou slabinou při-
tom zůstávala chybějící památková koncepce
celého areálu zámku, jak o ní hovoří ještě v po-
lovině 70. let Milada Vilímková.⁵² Konfliktní si-
tuace mezi přístupem primárně respektujícím
památkovou hodnotu stavby se společensky
podmíněnou potřebou jejího kulturního využití
ostatně nastávaly už dříve.⁵³

Bez ohledu na tuto koncepční nejasnost
nebylo od samotného počátku plánování obno-
vy uvažováno o konzervačním přístupu. Rekon-
strukční postupy byly jednoznačně preferovány
také odborníky, historiky umění.⁵⁴ V rámci pa-
mátkové obnovy se plně uplatnily nejen v dopl-
ňování chybějící plastické výzdoby, ale přede-
vším v záměru obnovit zlacení, se kterým se
počítalo od samotného počátku. Na rozdíl od
(převážně druhotných) povrchových úprav a vá-
penných nátěrů, které byly během restaurová-
ní snímány a očišťovány, se k dochované plas-
tické výzdobě přistupovalo s maximálním
respektem k jejímu současnému stavu. Přes
zjištěný rozsah barokních úprav a doplňků se
s raně novověkou plastickou výzdobou během
restaurování dále zacházelo jednotně. Pone-
cháno na místě a v případě potřeby nanejvýš
upraveny „tak, aby vyhovovaly celkové koncep-
ci“ měly být i sádrové doplňky z předchozího
restaurování ze 40. let 20. století, jejichž nej-
větší rozsah byl zdokumentován především ve
spodní části Rondelu pod korunní římsou.⁵⁵
Zde také bylo mechanické poškození výzdoby
nejrozsáhlejší vinou přístupnosti vandalským
zásahům (obr. 7–8).⁵⁶

I vzhledem ke zjištění restaurátorského
průzkumu bylo rozhodnuto nedoplňovat chybějící
části v sádrovém štku nebo sádře, jako to-
mu bylo při posledním restaurátorském zásahu,
ale v kombinaci vápenného štku a keramiky,
tak aby rekonstrukce respektovala původně
použité materiály a postupy zvolené na konci
16. století.⁵⁷ Ostatně jedním z důležitých zjiště-
ní restaurátorského průzkumu v roce 1976,
které potvrdil také doplňující průzkum provede-
ný SÚPPOP v roce 1979, bylo upřesnění prav-
děpodobného technologického postupu prová-
dění plastické výzdoby interiéru Rondelu na
konci 16. století. Podle něj terakotové prvky
nebyly přiznaným materiálem, ale svou povr-
chovou úpravou byly sjednoceny se štukovými
reliéfy a výsledný dojem měl být odlišný od vý-
tvarného řešení založeného na barevném kon-
trapunktu bílého štku a červenavé terakoty,
které zvolilo restaurování ve 40. letech 20. sto-
letí: „*Předně u figurálních terakotových tors ne-
ní dotažena povrchová sochařská modelace. Je
patrné, že šlo o tzv. kopyta, která byla vsa-
zována do klenby s tím, že budou na místě po
upevnění povrchově přetažena štukovou vrst-
vou, ve které provedou štukatěři výtvarné do-
končení surového výtvarně nedotvořeného po-
vrchu.*“⁵⁸

Celé chybějící nebo výrazně poškozené par-
tie původní štukové a keramické výzdoby, které
nebylo možné zpevnit či znovu osadit, musely
být zcela rekonstruovány podle dochovaných
fragmentů. Zde od počátku prací prosazoval
SÚPPOP požadavek na předkládání předběž-
ných modelů rekonstrukcí, „aby při neodsou-
hlasené realizaci doplňků nedocházelo k ná-
mitkám, týkajícím se výtvarného zpracování
těchto rekonstrukcí“.⁵⁹ Největšího rozsahu re-
konstrukce, kde bylo přistoupeno k úplné ná-
hradě fragmentů původního materiálu, doznal
reliéf s postavou muzikanta hrajícího na lout-
nu, nacházející se pod východním oknem nad
korunní římsou (obr. 10). Jak ukazuje původní
fotografická dokumentace stavu této části vý-
zdoby před započatím restaurování, keramický
reliéf byl z větší části odpadlý a dochovala se
z něj jen spodní část nohou. O chybějících čás-
tech vypovídal jen otisk reliéfu do povrchu
omítky (obr. 9).⁶⁰ Ačkoli byla původním materi-
álem sochy terakota, rekonstrukce byla vytvo-
řena v hliněném modelu a po korekturách
schválených komisí provedena ve štku.⁶¹ Ja-
ko jediný podklad pro rekonstrukci posloužila
restaurátorům vedle obrysového tvaru původ-

■ Poznámky

⁴⁹ V restaurátorské zprávě z října 1980 se ještě hovoří
o tom, že otázka povrchové úpravy pilastrů bude rozhod-

nuta do zahájení další fáze prací na jaře 1981: NPÚ, ÚOP
v Českých Budějovicích, inv. č. RZ 234, Miloslav Hotový –
Otakar Marcin – Jan Trtílek, *Restaurování a rekonstrukce
rondelu na zámku v Jindřichově Hradci. V. etapa, Praha*
1980.

⁵⁰ Spisovna NPÚ, GnŘ, č. j. 3651/80. Zápis (pozn. 47).

⁵¹ Spisovna NPÚ, GnŘ, č. j. 3498. Zápis z kontrolního
dne na akci „Rondel a zahradní arkády“ konaného dne
15. 7. 1983.

⁵² Vilímková – Muk (pozn. 16), s. 410.

⁵³ Dostatečně to ilustruje korespondence ve fondu Stát-
ní památkové správy k žádosti o pořádání koncertů Jindří-
chohradeckého Hudebního léta a výstavy k 10. výročí
osvobození v Rondelu z důvodu nebezpečí poškození plas-
tické výzdoby. Po prvotním zamítnutí byla akce povolena
pouze za podmínek, že nebude nic instalováno do zdí a že
se organizátoři zaručí za nepoškození památky a pořídí
se všem pokynům konzervátora pro státní památkovou
péči J. Muka: NAČR, fond Státní památková správa, kar-
ton 226, Povolení k využití prostorů v rotundě zámku
v J. Hradci.

⁵⁴ Spisovna NPÚ, GnŘ, č. j. 6528. Zápis z jednání o kon-
cepce restaurátorských prací na plastické výzdobě interié-
ru zámeckého rondelu v Jindřichově Hradci, konaného
dne 30. září 1976.

⁵⁵ NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, inv. č. RZ 143
(pozn. 34).

⁵⁶ NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, inv. č. RZ 234. Mi-
loslav Hotový – Otakar Marcin – Jan Trtílek, *Restaurování
a rekonstrukce rondelu na zámku v Jindřichově Hradci.
V. etapa, Praha* 1980.

⁵⁷ Podle výsledků laboratorního průzkumu prováděného
v první polovině roku 1977 byly keramické části „*zhotove-
né z homogenní hutné nepříliš vysoko pálené hlíny místní-
ho původu*“ a ty byly „*doplněny a přetaženy kvalitním vá-
penným štkem s poměrem vápna ku písku 1:2!*“. Podle
obsahu Mg bylo jako možná surovina identifikováno
šumavské (žichovické nebo hydčické) vápno. Spisovna
NPÚ, GnŘ, č. j. 8229/76. Vyhodnocení Ludvíka Lososa
z 12. 5. 1977 a související protokoly. Aktuálně provedený
průzkum materiálu štuků použitých slabě dolomitického vá-
pna potvrzuje. Vápenné pojivo bylo získáno pálením dolomi-
tického mramoru, poměr CaO : MgO je cca 85 : 15.

⁵⁸ Spisovna NPÚ, GnŘ, č. j. 4479/79. Jindřichův Hradec,
zámek, rondel – pořizování fotografické dokumentace. Da-
továno 13. června 1979.

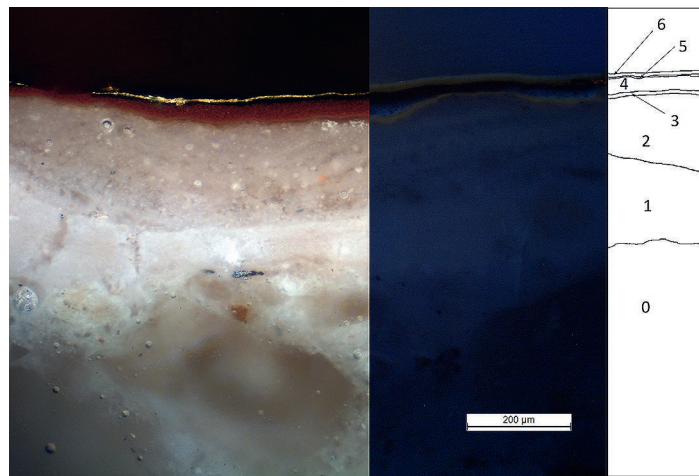
⁵⁹ Spisovna NPÚ, GnŘ, číslo 6566/76. Jindřichův Hra-
dec, zámek, rondel z let 1592–1597 – restaurování vnitř-
ní sochařské a malířské výzdoby.

⁶⁰ NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, inv. č. RZ 143
(pozn. 34), fol. 25 obrazové přílohy.

⁶¹ NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, inv. č. RZ 144.
Zpráva o restaurátorské práci: Rondel Jindřichův Hradec
(5. a 6. etapa). Plastickému domodelování ve štku byla
dávána přednost také v celé řadě dalších, výtvarně nároč-
nějších zásahů (především u figurálních motivů), jako byla
například částečná rekonstrukce postavy putta s hrozný
nacházejícího se pod jedním z jižních kruhových oken, kde
bylo původní jádro sochy provedeno rovněž v terakotě.

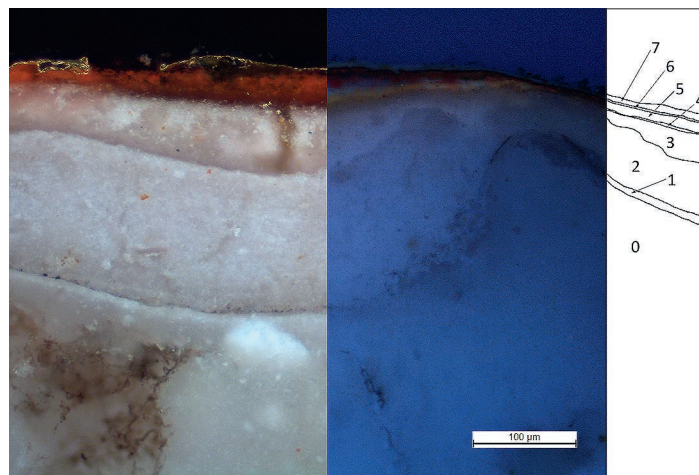
12

13

14

15

Obr. 12. Proplétaná štuková páska, Jindřichův Hradec, Rondel, kupole. Červená šipka označuje místo odběru vzorku povrchových úprav (viz stratigrafie na obr. 13). Foto: Zdeněk Kovářík, 2020.

Obr. 13. Stratigrafie úprav zlacené proplétané pásy (obr. 12). Na povrchu štku (0) je patrná starší bílá úprava (1), metalování (5) je provedeno na silně naklížené (3) bílé podkladové vrstvě (2) na červený podklad (4), plátek metalu je zalakován (6). Stratigrafie: Petr Kuneš, 2020.

Obr. 14. Nástavec římsy s blavičkou andílka, Jindřichův Hradec, Rondel. Červená šipka označuje místo odběru vzorku povrchových úprav ze zlacených třísní draperie kolem hlavy andílka (viz stratigrafie na obr. 15). Foto: Zdeněk Kovářík, 2020.

Obr. 15. Stratigrafie úprav zlacené draperie kolem hlavy andílka na nástavci římsy (obr. 14). Zlacení metalem – bílý podklad (3), naklížení (4), červený podklad (5), metal (6) a lak (7) – bylo provedeno na plochách, které pravděpodobně nikdy zlacené nebyly, na štku (0) jsou dvě starší bílé pohledové etapy (1 a 2) s poměrně výrazným znečištěním povrchu. Stratigrafie: Petr Kuneš, 2020.

ního reliéfu pouze analogie protější postavy muzikanta s dechovým nástrojem (trumpetou). Při rekonstrukci kompozice postavy i samotného nástroje tak museli postupovat zcela volně. Výsledek rekonstrukce, ačkoli je do značné míry hypotetický, nebyl přitom nijak odlišen od zbylých částí výzdoby (obr. 11).⁶²

Jako zásadní bod nejen z památkového hlediska, ale i z pohledu prezentace památky se ještě v průběhu obnovy ukázala otázka rekonstrukce zlacení. Obnovu zlacení, společně s obnovou mramorové červenobílé podlahy a návratem k původní načervenalé barevnosti exteriérových omítek, jednoznačně doporučovaly už závěry stavebněhistorického průzkumu realizovaného Miladou Vilímkovou a Janem Mukem v polovině 70. let.⁶³ I s ohledem na aktuální zjištění, že terakotové doplňky byly pouze pomocným materiálem sloužícím k snadnějšímu promodelování plastické výzdoby, byla nakonec dána přednost prezentaci bílých nátěrů s plastickými články akcentovanými zlacením, s hypotetickou oporou v renesančních architektonických pojednáních: „Lze se ztotožnit s představou L. B. Albertiho o bílém interiéru protkaném zlatou sítí od vrcholu kupole až

k patám pilastrů vsazených do červenobílé mramorové podlahy.“⁶⁴

Bez ohledu na správnost této dedukce visely při obnově otazníky nad vlastním rozvrhem rekonstruovaného zlacení. Během restaurátorského průzkumu v roce 1976 byly stopy zlacení nalezeny na široké škále architektonických článků i jednotlivých figurálních prvků („ornamentální lem [sic!] žeber klenby kupole a polí mezi žebry, masky, kartuše, festony, růžice a další plastické prvky bez rozdílu užitého materiálu /štuk nebo keramika/“⁶⁵ a průzkum vy-

■ Poznámky

⁶² Další osudy originálního fragmentu nejsou známy. Odborná komise doporučovala původní terakotové torzo spodní části reliéfu zachovat a objednat jeho restaurování, ale k tomu nejspíše nedošlo: Spisovna NPÚ, GnŘ, č. j. 5397/79. Zpráva o prohlídce restaurátorského díla – prohlídka keram. reliéfu pro štuk, výzdobu rondelu, model, ze dne 11. 9. 1979.

⁶³ Vilímková – Muk (cit. pozn. 16), s. 420.

⁶⁴ NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, inv. č. RZ 143 (pozn. 34), s. 1.

⁶⁵ Ibidem, s. 2.

mezil také nezlacené prvky výzdoby. Poměrně stručný výčet nalezených stop zlacení nacházející se v restaurátorské zprávě do určité míry upřesňuje také přiložená fotodokumentace sond provedených na různých částech výzdoby Rondelu. Otázkou, k níž se během památkové obnovy zcela překvapivě už dále nepřihlíželo, je míra původnosti doložených zbytků zlacení a to, jakým způsobem mohla podobu zlacení plastické výzdoby Rondelu ovlivnit barokní obnova.⁶⁶ Laboratorní průzkum prováděný SÚPPOP přitom na tuto skutečnost upozornil. Jak se v posudku vyjadřuje Ludvík Losos: „Zlacení na štuku se dochovalo v převážné míře z pozdější doby, kdežto zbytky původního zlacení byly nalezeny jen ojediněle na hranách ornamentů opět v horní části klenby rondelu. Novější zlacení, resp. přezlacení štuků bylo provedeno technikou třeného zlata na temperový podklad, kdežto původní zlacení bylo provedeno zlatou folií na suřík technikou na olej /mixtion/.“⁶⁷

Ze spisového materiálu je zřejmé, že přes na svoji dobu zevrubný průzkum nebylo možné původní rozvrh zlacení jednoznačně určit. Během rekonstrukce zlacení se tak fakticky přihlíželo pouze k úvodnímu návrhu restaurátorů, který byl výsledkem průzkumu provedeného v roce 1976. K jeho revizi až do provádění finálního pozlacování metalem patrně vůbec nedošlo, protože o těchto materiálech se jako o podkladu ke zlacení mluví i během zahájení prací na pozlacování.⁶⁸ Další zásadní posun nastal v souvislosti s prosazením technologie metalového zlacení a změnou dodavatele těchto prací (viz výše).⁶⁹ Jak vyplývá z porovnání průběžné restaurátorské fotodokumentace a současného stavu výzdoby a jak také dokládá v současnosti provedený průzkum, rozsah původně zamýšleného a schváleného zlacení byl ve finále již zcela mimo jakoukoli kontrolu restaurátorů podstatně rozšířen.⁷⁰ Na stratigrafii části odebraných vzorků ze zlacených prvků je patrné, že metal je nanesen na nabílený prvek, tedy prvek, který v první fázi obnovy nebyl restaurátory určen k pozlacení (obr. 12–15); prvky původně určené k pozlacení byly připraveny s okrovým podkladovým nátěrem.⁷¹ Změna původního rozvrhu zlacení, který pouze v omezené míře akcentoval vybrané detaily plastické výzdoby, se tak nepříznivě odrazila i na celkovém vyznění interiéru.

Například na fotografii smyčkového architektonického ornamentu v restaurátorské zprávě (obr. 16)⁷² je patrné, že byly zlaceny „punkty“ a rámy, zatímco samotný esovitý motiv ornamentu a základní plochy zůstaly bílé. To by odpovídalo také způsobu, jakým se podobný motiv polychromoval například na italských památkách vrcholné renesance. Ve finálním provedení

však byl nakonec metalován i esovitý motiv a bílé zůstalo pouze pozadí. Výsledkem je tak plošně působící pás zlacení s poměrně nevýrazným architektonickým členěním (obr. 17). Obdobně tomu je v případě těžkého dórského kymatu ohraničujícího jedno z polí ve spodní

■ Poznámky

66 V ročním vyúčtování za rok 1680 je uváděn výdaj 65 zlatých za nákup knižního zlata potřebného pro použití v Lusthausu: SOKA Třeboň, odd. Jindřichův Hradec, Rodinný archiv Slavatů z Chlumu a Košumberka, Meliorace na slavatovských panstvích, 1673–1688, kart. 74 (744?), fol. 188r.

67 Spisovna NPÚ, GnŘ, č. j. 8229/76. Vyhodnocení Losos 12. 5. 1977 a související protokoly.

68 Spisovna NPÚ, GnŘ. J. Hradec zámek – objednávka uměleckořemeslných prací pro Rondel, 16. 6. 1980. „Rozsah povrchů určený k metalovému povlaku je odlišen v barvě štuků, kromě toho je k dispozici schematický ná-kres, který předáme rozpočtáři po obdržení od restaurátorů.“

69 Obdobná situace se objevuje při rekonstrukci kaple Všech svatých v Telči. V letech 1981–1984 zde probíhalo rozsáhlé restaurování polychromované štukové výzdoby. Již v roce 1985 však došlo bez restaurátorského průzkumu či dokumentace k otlučení spodního pásu nástěnných maleb. Původní jemné akcenty malířského zlacení štukové výzdoby, částečně ještě reflektované v první fázi obnovy zlacení v presbytáři, byly v druhé etapě v roce 1987, při zlacení výzdoby v lodi kaple, nepochopeny a interpretovány zcela odlišně. Výsledný efekt zlacení, příliš kontrastní, byl shledán jako „značně rušivý“. Viz Spisovna NPÚ, ÚOP v Telči, inv. č. 124/6, Rekonstrukce zlacení štuků stropu zámecké kaple Státního zámku Telč, I. etapa (apsida + vítězný oblouk), 5. 11. 1984. Srov. tamtéž: Telč, státní zámek – zlacení štuků v kapli Všech svatých, datováno 28. října 1987.

70 Během rekonstrukce zlacení se fakticky vycházelo pouze z rozvrhu zpracovaného restaurátory v roce 1976, na který se jednání odvolávají. Viz Spisovna NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, J. Hradec zámek – objednávka uměleckořemeslných prací pro Rondel, 16. 6. 1980.

71 Samotné zlacení metalem bylo dle stratigrafického průzkumu provedeno postupem, kdy byl (restaurátory natřený) povrch nejprve poměrně silně naklizen pojivem (zřejmě na olejové bázi), poté proveden červený podkladní nátěr (s obsahem železitého červeného pigmentu a zřejmě též červeného barviva), na olejové pojivo (mixtion) položen metal (Cu : Zn, 86 : 14), který byl posléze zalakován. Náhodně byla nalezena také výstavba s použitím okrového, nikoli červeného podkladního nátěru. Hloubky zlacení byly posléze patinovány okrovým nátěrem, viz pozn. 75.

72 NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, inv. č. RZ 143 (pozn. 34), fol. 11.

16

17

Obr. 16. Ornamentální motiv esovitého pletence s perlami na žebru kupole, Jindřichův Hradec, Rondel, fotografie z restaurátorské zprávy z roku 1976. Foto: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích.

Obr. 17. Architektonické členění kupole s esovitým pletencovým ornamentem s perlami, Jindřichův Hradec, Rondel, současný stav s metalováním. Foto: Petra Hečková, 2020.

18

19

Obr. 18. Rozvilina s fantastickou zvířecí blavou pod kruhovým oknem v poli s postavou Muzikanta, Jindřichův Hradec, Rondel, současný stav s nekoncepčně provedeným zlacením. Foto: Petra Hečková, 2020.

Obr. 19. Maskaron doplněný zlacením na metal a hnědo-okrovou patinací, Jindřichův Hradec, Rondel, současný stav. Foto: Zdeněk Kovářik, 2020.

části kupole.⁷³ I zde je pozlacení metalem rekonstruováno nevhodně a pokrývá celou plochu motivu, aniž by ponechalo bílý podklad pozadí (správně je barevnost vyznačena na fotodokumentaci původního stavu). Proti tomu na plastickém ornamentu rozviliny s fantastickým zvířecím motivem pod kruhovým oknem nebyla ve finálním provedení hlava pozlacená a poněkud neorganicky tak vyčnívá z celé kompozice. Také přechod mezi pozlacenými částmi a tvary, na nichž byl ponechán bílý nátěr, je poměrně neohrabaný a neologický (obr. 18).⁷⁴

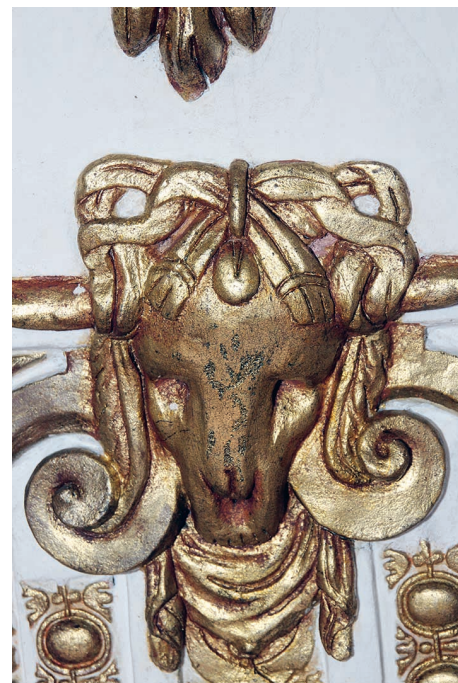
Aktuálně provedený restaurátorský průzkum ukázal, že je v současné době prakticky nemožné zjistit rozsah historického zlacení, tj. ještě v 70. letech doloženého původního renesančního zlacení plátkem, a mladšího barokního zlacení třeným zlatem. Přestože interiérová výzdoba prošla dvěma poměrně drastickými čištěními povrchu (v letech 1940 a zejména potom v roce 1970, kdy bylo cílem odhalit „původní povrch“ štuků a terakot)⁷⁵, většina zkoumaných vzorků z bílých, ale i zlacených částí interiéru nese starší bílé nátěry. Na vzorcích z renesanční figury andílka s lukem, zlacené draperii andílka z barokního nástavce na římse a na dalších vzorcích bylo možné pod recentními úpravami identifikovat až dva bílé nátěry, které lze díky povrchovému znečištění pokládat za dřívější pohledové etapy prezentace. Jediný pravděpodobně původní renesanční zbytek zlacení se podařilo identifikovat na fragmentu terakotové kytky, která je uložena spolu s dalšími fragmenty pocházejícími převážně z archeologických výzkumů okolí Rondelu v depozitáři zámku. Kytka pravděpodobně patřila k původnímu souboru renesanční plastické výzdoby Rondelu a mohla být nahrazena (snad kvůli svému poškození?) během opravy v 70. letech 17. století.

Závěr

Případ Rondelu v Jindřichově Hradci názorně dokládá, jak zásadní význam pro další interpretaci a možnosti poznání historických a uměleckých památek mají jakékoli pozdější památkové a restaurátorské zásahy a jak důležitou roli mohou hrát další účastní aktéři. O to více u zásahů, které jsou motivovány především akcentováním kulturní a společenské funkce památky. Poznání moderní historie a restaurátorských zásahů tak má mnohdy zásadní význam i pro samotnou umělecko-historickou interpretaci památek, zvláště tam, kde v důsledku pokročilých rekonstrukcí docházelo k náhradě původního materiálu, a tedy i možným změnám celkového charakteru památky.

Zjistit míru původního zlacení plastické výzdoby Rondelu je v současném stavu objektu velmi obtížné. Restaurátorský průzkum z roku 1976 a související spisový materiál v archivu Národního památkového ústavu tak představuje poměrně důležitý zdroj, odhalující i řadu cenných informací o starším vývoji a podobě objektu, o podílu původních částí plastické výzdoby prováděných ve štku a terakotě a dochovaných stopách zlacení či polychromie, byť tyto informace nebyly během poslední památkové obnovy maximálně využity. Samotná rekonstrukce zlacení jindřichohradeckého Rondelu, provedená na počátku 80. let 20. století a odvozená do určité míry z představy restaurátorů o původní podobě renesančního interiéru. Obnova je zásadně rozporná také z technologického hlediska – zlacení je v podstatě ireverzibilní, došlo k jeho výraznému ztmavnutí a postupně způsobuje degradaci vlastního štku. Dnešní měřítka nepřijatelné je pak samotné provedení náhražkového zlacení, které se kvalitou blíží spíše filmové kulise nežli vytříbené umělecké štukatuře. Nakaširovanému vzhledu přispívá nakonec realizovaná hrubá patinace hloubek zlacených reliéfů okrovým nátěrem (obr. 19 a 20).⁷⁶

I při vědomí složitosti historické situace a s ohledem na omezené vypovídací možnosti archivních pramenů nelze než konstatovat limity zvoleného řešení. Odborné složce státní památkové péče slouží ke cti, že si byla na počátku 70. let vědoma nevhodnosti náhrady zlacení metalováním, jeho ireverzibility a dalších problémů, které bylo možné od tohoto řešení v budoucnosti očekávat, a od počátku na ně upozorňovala. Zároveň byla schopna nabídnout i z dnešního pohledu metodicky rozumná a konstruktivní řešení vzniklé patové situace, tj. 1) náznakové zlacení okrem, který by posloužil jako podklad zlacení v budoucnu, 2) výraznou redukcí rozsahu zlacení plátkovým zlatem. Přesto tato situace dospěla – měřeno dnešními kritérii – k řešení krajně nevhodnému. Jak bylo ukázáno výše, nevhodnost tohoto řešení spočívá jak v koncepci a rozvrhu zlacení, ve zvoleném materiálovém provedení, tak i v samotné řemeslné kvalitě jeho provedení. Z hlediska současného stavu interiéru jindřichohradeckého Rondelu tak zásah ze 70. a 80. let minulého století představuje zřejmě největší problém budoucího restaurování, které se dříve či později stane akutní potřebou.

20

Obr. 20. Detail bukrania zlaceného metalem s hnědookrovou patinací, Jindřichův Hradec, Rondel, současný stav. Foto: Zdeněk Kovářík, 2020.

Článek vznikl v rámci projektu *Renesanční a manýristické štukatéřství v Čechách a na Moravě, Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity MK ČR, č. DG18P020VV005*.

■ Poznámky

73 NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, inv. č. RZ 143 (pozn. 34), fol. 72. – V restaurátorské dokumentaci označeno jako „Část sondy provedené v klenbě kupole“.

74 NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, inv. č. RZ 143 (pozn. 34), fol. 23.

75 O snímání úprav na původní povrch opakované hovoří průběžné restaurátorské zprávy ze 70. let.

76 Poslední dohledatelný archivní záznam vztahující se k možnému provedení patinace zlacení je z 30. září 1980, kdy bylo se zástupci SÚPPOP domluveno, že patinace nebude zatím prováděna a o jejím možném dodatečném provedení bude ještě případně rozhodnuto. Viz pozn. 47.